

Carstvo Inka

Gadanac, Dorian

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:425351>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-11-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET U OSIJEKU
PEDAGOGIJA I POVIJEST

Dorian Gadanac

CARSTVO INKA

(završni rad)

Mentori: doc. dr. sc. Denis Njari i dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2022. godina

SVEUČILIŠTE U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET U OSIJEKU
ODSJEK ZA POVIJEST
PEDAGOGIJA I POVIJEST

Dorian Gadanac

CARSTVO INKA

(završni rad)

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentori: doc. dr. sc. Denis Njari i doc. dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2022. godina

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 11.9.2022

Dorin Gadunec, 0122224276

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Završni rad bavi se Velikim carstvom Inka koje se prostiralo od Ekvadora do Čilea tijekom 16. i 17. stoljeća. Dolazak Inka na područje današnjeg Perua tijekom 13. stoljeća i osnivanje grada Cusco bio je prvi korak u stvaranju kasnijeg Velikog carstva Inka. Zbog činjenice da nisu poznavali pismo, vlastitu su povijest prenosili usmenim putem, zbog čega je ponekad teško odvojiti legende od stvarnih događaja. Carstvom je vladalo 11 careva, a trajalo je sve do smrti Atahulpa 1533. godine. Društvo je bilo podijeljeno na društvene klase na čijem je čelu Sapa Inka, vrhovni vladar. Njihova se religija bazirala na bogu sunca zvanom Inti, a služila je vladaru za legitimizaciju svog carstva. Inke nisu imali novac, a trgovina im se sastojala od robne razmjene. Bavili su se tekstilnom proizvodnjom, metalurgijom, poljoprivredom i proizvodnjom keramike. Njihova vojna taktika nije bila puno drugačija od ostalih južnoameričkih naroda koji su okruživali Inke, ali njihov fokus na okupaciju umjesto pljačku stvorio je od njih silu koju niti jedan narod na području Kordiljera nije mogao zaustaviti. Bili su neporaženi sve do dolaska španjolskih konkvistadora koji su, uz pomoć superiorne tehnologije i nekonvencionalnih taktika, uspjeli srušiti najveće carstvo Južne Amerike s manje od 200 vojnika. Vođeni pohlepom za zlatom upadaju u carstvo Inka i iskorištavaju civilni rat između dva brata. Uspijevaju zarobiti Atahulpa kojeg kasnije ubijaju i izazivaju pad carstva Inka tijekom 16. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: Inke, konkvistadori, kultura, vojni pohodi, religija

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Inke prije osnivanja carstva.....	3
3. Prvi koraci carstva.....	4
4. Društvene klase unutar carstva.....	5
5. Religija i pogrebni rituali Inka.....	7
6. Život unutar carstva.....	8
7. Ekonomska i administrativna situacija unutar carstva.....	9
8. Okupacija i vojska Inka.....	11
9. Kraj carstva Inka.....	12
9.1. Dolazak Španjolaca.....	12
9.2. Španjolsko osvajanje i propast carstva Inka.....	13
10. Zaključak.....	16
11. Literatura.....	17

1. Uvod

Cilj ovog završnog rada je prikazivanje i opisivanje razvoja i kulture carstva Inka, od njegovog početka u 13. stoljeću sve do njegovog pada izazvanog od strane španjolskih konkvistadora tijekom 16. stoljeća. Smatram da je carstvo Inka bilo jedno od kulturno, administrativno i vojno najnaprednijih carstava Novog Svijeta. Temu sam izabrao zbog fascinacije prema kulturama van Europe te zbog same mističnosti i neistraženosti Novog Svijeta.

U radu se počinje od hipoteze da se carstvo Inka razvilo iz jednog od plemena Killke kulture na području Kordiljera i zatim se vojnom inovacijom uspostavlja kao vodeća sila. Druga je hipoteza da su Inke imale vrlo razvijenu društvenu, ekonomsku i religijsku strukturu koja im je omogućila kvalitetno i uspješno upravljanje carstvom. Naposljetku, treća i zadnja hipoteza je da su španjolski konkvistadori glavni uzrok pada carstva Inka.

U radu su najviše korištene knjige: „Great Empires of the past; Empire of the Incas“ Barbare Somerville, „The Incas“ Terence-a D'Altroya te „History of the conquest of Peru“ Williama H. Prescottta. Knjiga „Great Empires of the past; Empire of the Incas“ daje pretežno nekakav osnovni pregled carstva i omogućila mi je da si stvorim sliku o organizaciji carstva. Knjiga „The Incas“ više ide u detalje o tome kako zasebni dijelovi carstva funkcioniraju te pobliže opisuje prve korake civilizacije Inka, što mi je omogućilo da u više detalja opišem strukturu društva, religije i ekonomske situacije, kao i odakle je narod Inka potekao. Knjiga „History of the conquest of Peru“ opisuje dolazak španjolskih osvajača na područje carstva Inka, tijekom njihovog napredovanja te konačni poraz carstva Inka. Ona mi je omogućila da opišem kako su izgledali zadnji dani carstva i njegov krajnji pad.

U drugom i trećem poglavlju dotiče se samih početaka naroda Inka. Govori se od koje kulture se razvijaju i zašto imamo toliko malo informacija o tom razdoblju. Zatim se opisuju najbitnije legende i mitovi o početcima Inka, te se govori nešto o prvim koracima koji su vodili prema osnaženju carstva.

U četvrtom i petom poglavlju govori se o socijalnim klasama unutar carstva koje su imale veliki utjecaj na danji tijek života Inka. Tu se pobliže opisuju četiri najvažnije klase.

Zatim se govori o religiji i njenoj strukturi, njezinoj važnosti u svakodnevnom životu Inka, kao i o pogrebnim ritualima.

U šestom i sedmom poglavlju objašnjava se kako je izgledao život Inka, objašnjava se njegova struktura i najbitniji običaju. Nakon toga se pobliže objašnjava ekonomska i administrativna situacija unutar carstva, koja je bila na zavidnoj razini unatoč brojnim problemima.

Osmo poglavlje se dotiče vojne strategije i njezinih inovatora, načina okupacije, organizacije vojnih snaga unutar carstva, te govori o okolnostima koje su omogućile rapidnu ekspanziju carstva.

Deveto poglavlje govori o dolasku Francesca Pizzara i njegove ekspedicije, te o njegovim prvim pohodima u potrazi za zlatom. Zatim se govori o civilnom ratu koji je omogućio Španjolcima prodor u srce carstva, kao i o njegovim zadnjim danima nakon zarobljavanja i kasnije smrti Atahulpa od strane Pizzara i njegove ekspedicije.

2. Inke prije osnivanja carstva

S obzirom na važnost i utjecaj Inka, zapravo se jako malo zna o Inkama iz vremena prije carstva, čak se ne zna ni odakle dolazi samo ime Inke, ni zašto su se počeli zvati tim imenom. Poznato je da se ime pojavljuje u kasnijim razdobljima carstva i da je značilo vladar, ali s obzirom na manjak pisanih izvora ne može sa sigurnošću utvrditi što je to ime značilo ranije. Upravo zbog brojnih mitova i legendi te priča koje su se prenosile s koljena na koljeno, bilo je teško sa sigurnošću predvidjeti kako je ta civilizacija izgledala. Srećom, arheološka istraživanja u zadnjim desetljećima pridonijela su prikazivanju puno točnije slike o Inkama.¹

Brojne legende i mitove zahvaliti tradiciji prenošenja priča s koljena na koljeno. Priče i događaji prepričavali su se i ponavljali sve dok se svi detalji ne zapamte. Španjolci su bili zapanjeni kako, unatoč nedostatku pisma, priče o povijesti sadržavaju pregršt detalja do te mjere da su Španjolci sumnjali u njihovu autentičnost. Jedan način kojim su obilježavali najbitnije događaje bio je *kipu*, odnosno sistem vezanja čvorova kojima se obilježavaju najbitniji događaji ranim bojama i oblikom čvora. Također je postojao posao povjesničara unutar carstva.²

Kultura od koje se smatra da Inke potječu bila je Killke kultura. Teorija povjesničara je da se kultura Inka razvila miješanjem Killke kulture s kulturama naroda koji su bili prisutni na području oko Cusca.³

Unatoč naporima arheologa, nije još sa sigurnošću utvrđeno odakle je došao narod Inka. Smatra se da dolaze s područja oko jezera Titicaca koje se nalazi na području današnjeg jugoistočnog Perua. Uz to područje Inke povezuju arheologija, legende i mitovi, a u novije vrijeme i antropološka istraživanja. Problem predstavlja jezik Inka koji se ne podudara sa jezikom s tog područja, ali ostali dokazi ukazuju na povezanost.

Prema dosad poznatim podacima može se zaključiti da Inke dolaze na prostor oko Cusca oko 1000. godine. Tada počinje razdoblje u trajanju između 300 do 400 godina tijekom kojih Inke utvrđuju svoj položaj. Iz mitova i legendi, kada odbacimo one više

¹ D' Altroy, Terence, *The Incas*, West Sussex: WILEY Blackwell, 2015. 68.

² De Gamboa, Pedro Sarmiento; Bauer, Brian S.; Smith, Vania, *The History of the Incas*, Austin: University of Texas Press, 2007. 56-58.

³ Urton, Gary; von Hagen, Adriana, *Encyclopedia of the Incas*, London: Rowman & Littlefield, 2015. 8.

fantastične dijelove, može se pretpostaviti da je kod naroda Inka vladalo poglavarstvo prije nastanka carstva, što je značilo da je na čelu bio skup vrhova obitelji koje su se brinule o dobrobiti naroda. Postoje i naznake o stvaranju prvih socijalnih klasa zbog strateških bračnih saveza. Također se može vidjeti da rani ratni pohodi nisu bili vođeni od strane vladara, već od strane njegovog bliskog roda, običaj koji se nastavio i nakon osnivanja carstva.

Sami ratni pohodi su bili protiv obližnjih plemena i smatra se da su vođeni ne isključivo radi pljačke, već radi okupacije novih područja. Osvajanje i okupacija su bile inovacija koja postavlja temelje kasnijeg širenja carstva. Cilj više nisu bili robovi i pljačka materijalnih dobara, već okupacija i iskorištavanje resursa i radne snage okupiranih područja. Međutim, ne zna se sa sigurnošću je li ta praksa bila tu od početka ili ona dolazi tek kasnije. Iz toga se može zaključiti kako je ta želja za osvajanjem i širenjem carstva, kao i odabiranje vladara koji su bili fokusirani na osvajanje, zaslužna za razvoj i nastanak carstva Inka. No, ostaje pitanje zašto su Inke krenule s osvajanjem, s obzirom na stagnaciju ostalih plemena oko njih, budući da se i dalje jako malo zna o tome periodu.⁴

3. Prvi koraci carstva

Sami počeci carstva i dalje su djelomično misteriozni i neistraženi. Postoje brojne legende o osnivanju koje su ujedno i kreativne i neodoljive te kvalitetno prikazuju kulturnu tradiciju staru više od 800 godina. Iako su legende brojne, dvije od njih su bile najpopularnije i najbolje prihvaćene među stanovništvom.

Prva je legenda priča o četiri brata, u kojoj jedan od braće pod imenom Ayar Manco osniva grad Cusco i kulturu koja kasnije postaje kultura carstva Inka. U toj legendi Ayar Manco ženi svoju sestru Mama Ocllo, odakle saznajemo za tradiciju ženjenja u kojoj Sapa Inka (apsolutni vladar Inka) obično ženi svoju sestru. Ayar Manco kasnije mijenja ime u Manco Capac te se proglašava vladarom. Titulu Sapa Inka obično nasljeđuje vladarov prvi sin od glavne žene (Coya), ali moguće je i da vladar sam izabere koji sin od glavne žene zaslužuje postati vladar.

⁴ D' Altroy, Terence, *The Incas*, West Sussex: WILEY Blackwell, 2015. 84-88.

U drugoj legendi bog sunca Inti daje zlatni štap Manco Capacu, te mu daje zadatak da pronade dobru lokaciju za osnivanje grada. Manco Capac zajedno sa 10 obiteljskih klanova i sa svojom ženom Mama Ocllo kreće u potragu za lokacijom vođen od strane zlatnog štapa. Put ga vodi na planinu Ande gdje zlatni štap nestaje u zemlji i na tom mjestu Manco Capac osniva grad Cusco te gradi hram Intihuasi u čast bogu sunca na mjestu gdje je zlatni štap nestao u zemlju.

Povjesničari se slažu da je osnivač carstva Inka bio Manco Capac, ali točne informacije o tome kada i kako je nastalo carstvo ostaju i dalje misterija.⁵ Inkama su te legende služile i da bi učvrstili vlast i osigurali budućnost carstvu u kasnijim razdobljima, kada se ono sezalo od Ekvadora do Čilea i imalo preko sedam milijuna stanovnika.⁶

Vladavina Wiraqocha Inka, koji postaje osmi Sapa Inka, označuje prijelaz s pljačkanja i teritorijalne ekspanzije uz pomoć saveza na ekspanzionističku politiku. O prethodnim Sapa Inkama zna se malo toga, tako da je Wiraqocha Inka bio prvi poznatiji vladar. Tijekom njegove vladavine povjesničari ukazuju na pobjedu nad Chanka Indijancima kod Cusca kao početak nadmoći Inka. Njegovi su sinovi bili uključeni u brojne teritorijalne ratove te su stekli strahovitu reputaciju. Braća Inka Urqon i Inka Yupanaki (Pachacutec) kasnije su se našli u borbi za prijestolje u kojoj pobjeđuje Pachacutec, koji tijekom svoje vladavine postavlja temelje Velikog carstva Inka.⁷

4. Društvene klase unutar carstva

Socijalna hijerarhija carstva bila je izuzetno strogo organizirana i bilo je gotovo nemoguće prelaziti iz jedne u drugu kategoriju unutar društva. Društvo se dijelilo u četiri kategorije: Sapa Inka, carska obitelj i plemstvo, specijalisti, pučani i *mitmakonas*.

Na samom vrhu socijalne hijerarhije je bio Sapa Inka, vrhovni vladar Inka. Sapa Inka tradicionalno je ženio jednu od svojih sestara, ali to nije bio uvijek slučaj. Sapa Inkaje također mogao imati konkubine, a sam broj istih je neograničen. One su bile kćeri manjih

⁵ Somervill, Barbara, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, New York: Facts On File, Inc., 2005. 13-15

⁶ Nugue, Christian, *Stara Amerika*, Rijeka: Extrade d.o.o, 2005.110-111.

⁷ D' Altroy, *The Incas*, 91-94.

plemićkih obitelji, ali se nisu smatrale dijelom kraljevske obitelji. Glavna žena nosila je titulu Coya, a njen prvi sin nasljeđuje carstvo nakon smrti Sapa Inke. Titulu nisu mogli naslijediti sinovi konkubina, ovo pravilo je postojalo kako bi se zaštitila glavna žena od zavisnih konkubina.⁸

Nasljednici vladara od rane su dobi povjereni *amautasima* (mudrim ljudima) koji su ih obrazovali svojim znanjima te ih uče ceremonijalnom dijelu religije koje će biti temeljni dio kasnijeg života, a sastojale su se od rituala, žrtvovanja i postova. Vojna edukacija također je imala vrlo bitnu ulogu u formiranju novog vladara. Vojnu školu pohađao je sa svojim vršnjacima iz plemićkih obitelji. Nakon što su učenici navršili 16 godina, morali su proći javni test. Test su ocijenjivali najstariji i najslavniji Inke, a on se sastojao od borilačkih sportova, trčanja te probne borbe koja je često završavala ozljedama. Test je trajao 30 dana tijekom kojih nasljednik vladara nije imao nikakve specijalne privilegije. Na kraju testa sudionici se nazivaju „Djeca Sunca“ te im se nakon toga uši buše i proširuju sve dok im privjesak ne stane u uho, često ga deformirajući. Pučanstvo nije imalo pristup školovanju, te uči samo od svojih obitelji.⁹

Konkubine, sinovi i kćeri smatrale su se plemstvom, te svi zajedno skupa s ostalim plemstvom spadaju u drugu socijalnu klasu, kao uostalom i Coya. Vladar im je darivao brojne privilegije i darove. Niže plemstvo i bivši vladari pokorenih zemalja nazivali su se Curacasi. Oni su dio birokracije te su bili zaduženi da osiguraju funkcioniranje carstva. Morali su obavljati svoju dužnost bez korupcije i pristranosti, a imali su iste privilegije kao i plemstvo. Jedna razina niže unutar plemstva je pozicija *camoyoc*, odnosno glava obiteljskih klanova. Sljedeća socijalna klasa su specijalisti. Specijalistima su se smatrali umjetnici, inženjeri i arhitekti. Oni nisu bili dužni raditi na poljima, a neki od njih (arhitekti, inženjeri) nisu morali ni plaćati poreze i bili su u izravnoj službi vladara. Njihova pozicija unutar društva je bila izrazito visoka jer se smatralo da su od izrazite koristi zajednici.

Posljednje dvije socijalne klase su pučani i *mitmakonas*. Pučani su živjeli discipliniran život. Vladajuća klasa vjerovala je da u slučaju obilja slobodnog vremena ljudi postaju nemirni, stoga je njihov cijeli život bio isplaniran i strukturiran. S obzirom da je cijelo

⁸ Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 62-65.

⁹ Prescott, William H., *History of the conquest of Peru*, Vol. 1&2, New York: Barnes & Noble World Digital Library, 1847. 20-24.

carstvo nadgledalo svega oko 1000 ljudi, apsolutna kontrola je bila poželjna. Pučane je nadgledala civilna vlast koja pruža pomoć u slučaju nepogoda. Nakon što su navršili 50 godina, pučani su odlazili u mirovinu. Subvencionirani su od strane carstva, ali su i dalje bili dužni pomoći na polju koliko mogu. Djeca počinju pomagati kada navrše 5 godina. Dob ženidbe kod muškaraca bila je 25 godina, a stupaju u brak kada navrše 16 do 20 godina. U slučaju da je netko od pučana ostao neoženjen, država određuje s kime će se oženiti jer je samački život bio neprihvatljiv. Jedini način za napredovanje iz pučanske klase bila je vojska i religija, no oba su puta bila izrazito teška i rijetko dostupna. Najniža klasa je *mitmakonas*, odnosno ljudi vjerni vladaru. Oni su bili radna snaga koju vladar naseljava na područja zahvaćena pobunama nakon što rasele nemirne ljude u različite dijelove carstva te oni služe kao zamjenska radna snaga na tim područjima.¹⁰

5. Religija i pogrebni rituali Inka

Inke, kao i vladari većine antičkih civilizacija, promovirali su službenu religiju koju su koristili za opravdanje svoje nadmoći nad vlastitim narodom, kao i drugim narodima. Povezivanjem vladara Inka s bogom Sunca stvorili su božanski kult vladara. Uz pomoć mitova i legendi, nanovo su pisali povijest kako bi legitimizirali svoju prevlast. Upravo je to jedan od razloga zašto danas imamo tako malo pouzdanih informacija o Inkama. Mrtvi vladari koji sudjeluju nadnaravnim silama bili su često dijelovi svakodnevnog života. Mumije nastavljaju živjeti život kao i ranije uz pomoć asistenata, te su stoga jeli, pili, posjećivali jedni druge, pa čak i sudjelovali u vijećima. Brojni rituali, žrtvovanja, postovi i druge prakse promovirali su temeljnu ideju religije u carstvu. Sapa Inka je često bio uključen u te rituale te je stoga u mladosti poučavan o njima. Velik dio informacija o religiji i religijskim praksama unutar carstva zna se zahvaljujući španjolskim konkvistadorima. No, unatoč snazi carstva, puk je često imao svoja božanstva, hramove i običaje, što primjećuju Španjolci početkom 16. stoljeća. Interes konkvistadora o vjerskim

¹⁰ Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 65-69.

praksama većinom je bio motiviran zlatom, pa su tako pokušavali otkriti hramove i crkve odakle mogu ukrasti razne idole i zlatne predmete.¹¹

Religija Inka nastala je na temeljima vjerovanja peruanskih Indijanaca. Međusobno dijele vjerovanje u važnost proročanstava, hodočašća, u oba slučaja se pojavljuje kult pacarina, vjera u mit o potopu, te ideja vladara osnivača. Sama religija razvojem carstva postupno postaje usklađena za cijelo carstvo. Dva glavna božanstva u koja peruanski Indijanci vjeruju su bog Sunca i božica zemlje. Bog sunca tek dolaskom Inka postaje vrhovni bog tog područja, dok božica zemlje pada u drugi plan.¹²

Religija Inka sastojala se od velikog broja bogova. Iako je centralni dio religije bog sunca, najviši bog je Wiraqocha. Wiraqocha je bog kreacije, koji obično nije usko povezan uz svakodnevni život Inka, već se pojavljuje samo kada je to izrazito bitno. Njegovi najbitniji hramovi su u Cuscu i na jezeru Titacaca. Unatoč njegovoj poziciji među bogovima, Inke nisu izdvajale previše vremena za njegovo štovanje. Idući bog je Inti, bog sunca. Inti je centralni dio religije Inka, te je za razliku od Wiraqocha daleko najštovaniji bog unutar cijelog Panteona. Inti je vladarima služio kao dokaz njihove veze s bogovima, pošto je Inti sin Wiraqoche, a Inti je otac prvog vladara Inka. Obično je prikazivan kroz zlatne diskove ili kipove. Pokrovitelj je carstva, kao i vojne okupacije. Dva puta dnevno su mu se nudile žrtve, a hramovi su bili rasprostranjeni čitavim carstvom. Sljedeće veliko božanstvo bila je Mama-Quilla, odnosno Majka Mjesec. Njezino štovanje bilo je usko povezano uz štovanje Intija, a smatra se njegovom ženom. U velikim dijelovima carstva ima veću važnost od Intija. Njeno štovanje je pomagalo u kalkuliranju vremena i u reguliranju ceremonijalnog kalendara. Zadnji od bitnijih bogova unutar Panteona bio je Inti-Illapa koji je bio bog munja, gromova te svih ostalih meteoroloških fenomena. U prikazima obično je imao ratnu toljagu u jednoj ruci i pračku u drugoj. Religija je imala još niz manjih božanstava, od kojih svaki bog ima svoju ulogu. Štovanje je također bilo usko povezano uz izradu kalendara i astrologiju.¹³

Pogrebni rituali imali su veliku važnost unutar vladajuće klase jer su Inke vjerovale u život nakon smrti. Tijela su balzamirali i ušminkali bez da ih se pomiče. Nacrane su oči i lice je našminkano da bi tijelo izgledalo živo. Mrtvi vladar zvao se *Yllapa*, dok se svi

¹¹ D' Altroy, *The Incas*, 247-250.

¹² Brundage, Bur Cartwright, *Empire of the Inca*, Norman: University of Oklahoma Press, 1963. 42-43.

¹³ D' Altroy, *The Incas*, 252-257.

ostali mrtvi stanovnici nazivaju *aya*. Uz tijelo vladara su pokopani zlatni i srebrni pribori za jelo. Sluge i žene koje je najviše volio ubijene su od strane dvora, kao uostalom i Coya, te su njihova tijela također postavljena kraj vladara. Zatim su slijedili mjesec dana oplakivanja tijekom kojeg se plakalo, pjevalo i plesalo. Nakon završetka mjeseca oplakivanja, tijela su prenesena u grobnicu zvanu *puccullo*. Drugi mjesec nakon smrti, sva legitimna djeca poste i kaju se, a tijekom trećeg mjeseca odlaze u hram gdje nude žrtve i molitve.¹⁴

6. Život unutar carstva

Zbog stroge kontrole života pučana, lijenost se smatrala zločinom jer ostavlja prostora za slobodno vrijeme u kojem osoba može razmišljati o pobunama i nezadovoljstvu. Pratili su dvije vrste kalendara. Prvi je bio dnevni koji je imao 365 dana i koji je određivao poljoprivredne obveze, kulturne običaje, ratne pohode i gradnju. Drugi je bio lunarni kalendar koji ima 328 noći i koristi se za određivanje rasporeda za rituale i vjerska slavlja. Nije u potpunosti jasno što se točno radilo s viškom dana. S obzirom na geografski položaj, carstvo nije imalo 4 sezone, već samo suhe i kišne periode. Tijekom siječnja počinje priprema polja za uzgoj, dok je prosinac bio mjesec u kojem su se skupljali porezi, žrtvovalo se bogovima i darovi Sapa Inki dolaze u Cusco. Vladar je, kao i narod, jeo samo dva puta dnevno. Također su jeli sličnu hranu te se njihova prehrana sastojala od kukuruza, krumpira, quinoa, bilja, mesa od ljame, sušene ribe i zamoraca, te su pili *chica*, pivo napravljeno od kukuruza. Rijetko su pili vodu i mlijeko, a vino nije postojalo. Prosinac je također bio mjesec u kojem se slave rituali puberteta u kojima djeca postaju muškarci. Rođenje nije bio jedan od događaja koji se slavio, majka je sama rađala dijete dok je otac postio kako bi osigurao rođenje zdravog djeteta. Djetetu se obično davalo ime tek nakon proteka prve godine od rođenja, a niti jedna socijalna klasa nije stvarala prevelike emocionalne konekcije s djetetom. Nakon pete ili šeste godine, djeca su se uključivala u rad. Iako nisu morali raditi isto kao i odrasli, morali su učiti da je rad vrlo

¹⁴ De Ayala, Felipe Guaman Poma; Hamilton, Roland, *The First New Chronicle and Good Government: On the history of the world and the Incas up to 1615*, Austin: University of Texas Press, 2009. 226-227.

bitan dio života i da je lijenost neprihvatljiva u društvu. Dječaci su postajali muškarci kroz ritual puberteta nakon 14. godine, dok su se djevojčice smatrale ženama nakon prve menstruacije. Tek nakon tih rituala su djeca obično dobivala prava, odnosno stalna odrasla imena. Dob ženidbe kod muškaraca bila je 25 godina, dok je kod žena ta dob bila između 16 i 20 godina. Samački život bio je zabranjen i te je svima koji se sami nisu oženili carstvo određivalo partnera.¹⁵

Brak se smatrao potpunim prelaskom u odrasli život. Partneri su se birali unutar šire definiranih obiteljskih klanova, kako bi resursi ostali unutar zajednice. Biranje partnera razlikovalo se među klanovima, a brak se obično finalizirao nakon žetve. Tradicionalno je samo plemstvo imalo više od jedne žene, ponajviše zbog nemogućnosti običnih muškaraca da se brinu o više od jedne žene. Zbog toga su se muškarci koji su imali više od jedne žene smatrali bogatijima jer je to obično značilo da imaju više radne snage iza sebe. Rastava braka obično je bila moguća samo uz odobrenje vladara, ali rastava od druge žene nije imala takve restrikcije.¹⁶

7. Ekonomska i administrativna situacija unutar carstva

Ekonomija carstva uvelike je ovisila o geografskom položaju. Planinski lanac Kordiljeri utjecao je na prijevoz, trampu, poljoprivredu i obilje drugih elemenata ekonomije. Visina planinskog lanca značila je da je često dolazilo do manjka padalina na područjima gdje se protezalo Veliko carstvo Inka. Stoga su Inke inovacijom prilagodile svoje poljoprivredne metode kako bi maksimizirali vlažnost tla. To su postigli gradnjom farmi terasa naziva *andenes*, koje su omogućavale sakupljanje vlažnosti u tlu te su pospješivali rodnost tla. Problem je predstavljala visina tih terasa pošto se malo biljaka može uspješno uzgajati iznad 2000-3000 metara. Neke od kultura koje su uzgajali bile su krumpiri, kukuruz, quinoa te poneko začinsko bilje.¹⁷

¹⁵ Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 77-80.

¹⁶ D' Altroy, *The Incas*, 303-306.

¹⁷ Moseley, Michael E., *The Incas and their Ancestors: The Archeology of Peru*, London: Thames & Huston Ltd., 1992. 29-32.

Uz poljoprivredu, njihova proizvodnja sastojala se od metalurgije, tekstilne proizvodnje i keramike. Bila je preferirana masovna proizvodnja koja često šteti inovaciji. Inovacija obično dolazi ne zbog aktivnih pokušaja inovacije, već kao nuspojava izrade ceremonijalnih predmeta.¹⁸

Porez je bio dužan plaćati svaki radnik, a on se sastojao od dva dijela. Prvi dio poreza je bio dio obiteljskog usjeva koji je podijeljen na tri dijela: jednu trećinu je zadržavala vladajuća klasa, druga trećina je bila spremljena u skladišta za korištenje u slučaju suša ili neuspjeha usjeva, a zadnja trećina je išla svećenstvu i religijskim grupama te je služila za prehranu ljudi tijekom festivala. Drugi dio poreza sastojao se od rada na carskoj zemlji zvanog *Mit'a*. On se sastojao od rada na cestama, fortifikacijama, te rada u rudnicima ili u vojnoj službi. Njegovo trajanje ovisilo je o brojnim faktorima, a carstvo je bilo dužno pobrinuti se za sve potrebe radnika tijekom njegovog trajanja. Inke nisu imale novac, već su se koristili trampom. Jedna od najvrjednijih stvari za trampu bila je tkanina koja je tražena od strane plemstva, pučana i vojske, te se čak mogla koristiti za plaćanje poreza. Svi su radili, čak i djeca i stariji u skladu sa svojim mogućnostima, ali je država zbrinjavala one koji nisu mogli raditi. Iako matematika i numerički sustav nisu bili na visokom stupnju razvoja, država je bila odlično administrativno organizirana. Inke su koristile sistem čvorova zvan *quipu* za obilježavanje i popisivanje točnih podataka. Problem u tom sistemu je bio u tome što nije postojao univerzalni način korištenja *quipu*, odnosno svaka je osoba imala svoj sistem i praktički je nemoguće dešifrirati značenje tih čvorova danas. Inke nisu trgovale sa svojim susjedima, već su u slučaju da nešto žele ili trebaju to pribavili vojnim putem, odnosno okupacijom. S obzirom na veličinu carstva, Inke zapravo nikad nisu trebale nešto što nisu imali. No, unatoč tome, trgovina u carstvu je bila rijetka i sastojala se samo od trampe zbog nedostatka valute. Još jedan faktor koji je ograničavao trgovinu unutar carstva bio je prijevoz dobara. Teren Kordiljera bio je težak bez obzira na postojanje cesta, a nedostatak tehnologije točka je značio nepostojanje kola. Uz to, nisu imali konje ni krave koje bi služile za prijenos velike količine dobara. Za prijenos dobara služili su ljudi, ljame i ponekad brodovi, koji su uglavnom korišteni samo za kratka putovanja.¹⁹

¹⁸ D' Altroy, *The Incas*, 420-422.

¹⁹ Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 69-75.

Unatoč nedostatku trgovine, carstvo je spajala cestovna mreža duža od 40 000 km. Ta cestovna mreža bila je jedno od inženjerskih čuda Brončanog doba i spaja carstvo u jednu veliku homogenu cjelinu. Ceste su omogućavale brzo premještanje vojske, brzu komunikaciju, putovanja i logističku potporu. Stacionirani svakih šest do devet kilometara, nalazili su se glasnici koji su prenosili informacije ili čak donosili svježu ribu vladaru.²⁰

8. Okupacija i vojska Inka

U ranom razdoblju carstva Inke nisu bili ni najbrojniji, ni najbogatiji, ni vojno nadmoćniji u odnosu na ostale. Neki od njihovih susjeda poput Qolla i Lupaqa vjerojatno su individualno bili snažniji od Inka. No, prednost je Inka bila u tome što su koristili inovativnost u svoju korist. Prva inovacija bila je ekonomska upotreba snaga, što je u praksi značilo da se napada isključivo neprijatelj koji je značajno slabiji od njih. Druga stvar je uvođenje novog razmišljanja o ratovanju. Cilj ratova nije više bio pljačka, već okupacija prostora te eksploatacija resursa i ljudi. Povjesničari ovu promjenu u razmišljanju obično pripisuju Wiraqochi i Pachakuti, no postoje naznake da se to dogodilo i nekoliko generacija ranije. Uz to, Inke su bile vješti diplomati te, uz pomoć saveznika i regrutacije vojnika iz novoosvojenih područja, carstvo Inka postaje nezaustavljiva sila. Jedan od razloga zašto nitko nije uspio zaustaviti Inke je bila nemogućnost sklapanja dovoljno jakih saveza koji bi se mogli suprotstaviti Inkama. Tako su Inke uglavnom bez većih problema krenuli sa širenjem svog carstva. Jedan od razloga koji je omogućio takvu brzu ekspanziju carstva bila je percepcija snage Inka. Bili su velikodušni prema onima koji se predaju, a nemilosrdni prema ikakvom otporu. Prelazak s rapidnog širenja carstva na homogeno carstvo bio je moguć zbog više raznih čimbenika. Jedan od tih čimbenika bile su ceste i skladišta s hranom koja omogućuju brz i efikasan protok vojnika prema bilo kojem problematičnom području. Drugi čimbenik bila je sama organizacija života unutar

²⁰ D' Altroy, *The Incas*, 366-372.

carstva koja je dizajnirana u smjeru suzbijanju nezadovoljstva. Inke također većinom nisu imale utvrđene gradove ili manje utvrde, već su utvrđivali pozicije prema potrebi.²¹

Sama strategija Inka bila je jednostavna. Vojska se dijeli na tri dijela od kojih jedan dio napada sprijeda, dok druga dva dijela okružuju neprijatelja. Po tome se može vidjeti da je njihova ključna strategija bila brojčana nadmoć nad svim neprijateljima protiv kojih su se borili. Još jedan važan dio vojne strategije Inka bila je bojna glazba za koju smatraju da daje dodatnu snagu vlastitim vojnicima, a straši neprijatelje. Velik je broj neprijatelja, nakon što bi bio suočen s muzikom i brojčanom nadmoći, te pod pritiskom legende o Inkama, znao je predavati bitke prije nego što su one uopće počele. U vojsci same bojne linije ovise o oružjima vojnika. Prvi red činili su praćkari, zatim iza njih su bili obični vojnici s kopljima i toljagama, a među njima je i plemstvo koje je bilo opremljeno oštrim brončanim sjekirama. Strategija ratovanja se razvijala s vremenom, pa se tako uključuju i nove metode ratovanja te nova oružja preuzeta od pokorenih naroda. Jedan od najvećih osvajača i revolucionara u ratovanju bio je Pachacutec. Zabranio je uništavanje i pljačkanje novoosvojenih područja, pokoreni narodi koji su se predali odmah su ulazili u civilni sistem carstva, dok prema neprijateljima nema milosti. Svako osvajanje započeo je diplomacijom i darovima, cilj kojih je bilo smanjenje ljudskih žrtava i mirna asimilacija područja koje planira pokoriti, što je često bilo uspješno. Uz to, svaki pokoreni narod morao je prihvatiti religiju Inka koja je služila legitimiziranju vladara i nadmoći Inka. 1463. prestaje s ekspanzionističkom politikom i okreće se administraciji i upravljanju carstvom.²²

9. Kraj carstva Inka

9.1. Dolazak Španjolaca

²¹ D' Altroy, *The Incas*,, 322-327.

²² Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 28-31.

Hernando Cortez (1485.-1547.)²³ je svojim podvizima promijenio pogled Španjolaca na Novi Svijet te romantizirao ideje o osvajanju i slavi koja ih očekuje. Prvi uspjesi Španjolaca u Srednjoj Americi motivirali su brojne nove ekspedicije. Jedna od njih je vođena od strane trojca Francisca Pizzara (1478.-1541.)²⁴, Diega del Amagra (1475.-1538.)²⁵ i Hernanda de Luquea (nepoznato-1532.)²⁶, koji je bio svećenik i agent njihovog pokrovitelja, Gaspara de Espinoze (1483.-1537.)²⁷. Prva ekspedicija 1524. godine bila je neuspješna, dok 1526. godine tijekom druge ekspedicije dolaze u kontakt s Inkama. Taj prvi kontakt bio je s brodicom Inka koja je bila na putu da razmijene artefakte za koralje i školjke. Pizzaro zaključuje da su došli u kontakt s naprednom civilizacijom te stoga kreću u potragu. 1528. godine napokon pronalaze prvi grad Inka te se vraćaju u Panamu po pojačanja i nove provizije. Treća ekspedicija počinje 1530. godine te, nakon niza teških izazova, 1532. godine Pizzaro napokon pronalazi carstvo Inka. Njegova je ekspedicija imala sreće što je došla u vrijeme velikih političkih previranja. Vladar Huayna-Capac prerano umire oko 1525. godine i ostavlja carstvo sinu Huascaru, dok je na čelo vojske postavljen drugi sin jedne od vladarevih konkubina Atahulpa. Ne zna se zašto točno započinje konflikt niti tko ga je započeo, ali on uskoro prerasta u otvoreni civilni rat. Huascar je imao potporu većine države, dok je Atahulpa imao vojsku. Iako su prvi pohodi bilo djelomično uspješni za Huascara, iskusna vojska Atahulpa na kraju uspijeva preokrenuti tijek borbe. Nakon niza bitaka, Atahulpov general Quisquis osvaja Cusco i preuzima titulu vladara, dok su Huascar i njegova bliža obitelj pobijeni u svrhu sprječavanja novih pobuna. Pizarro i njegova ekspedicija došli su pred sam kraj konflikta te je Pizzaro shvatio da taj nemir može iskoristi za svoju dobit te u skladu s time počeo planirati svoje poteze. Atahulpa je bio svjestan kretanja konkvistadora, no kretanje 150 ljudi ga nije previše brinulo što je omogućilo nastavak prodora Pizzaru.²⁸

²³ Hernando Cortez (1485.-1547.) bio je španjolski konkvistador i istraživač rođen u Španjolskom gradu Medellinu. Osvajač države Azteka i jedan od najpoznatijih konkvistadora koji je značajno proširio Španjolsko kolonijalno carstvo.

²⁴ Francisco Pizzaro (1478.-1541.) bio je španjolski pomorac i konkvistador rođen u Španjolskom gradu Trujillo. Najbolje poznat po osvajanju carstva Inka.

²⁵ Diego del Amagro (1475.-1538.) bio je španjolski konkvistador rođen u Španjolskom gradu Amagro. Bio je jedna od ključnih figura u osvajanju carstva Inka.

²⁶ Hernando de Luque (nepoznato-1532.) bio je španjolski svećenik rođen u Španjolskom gradu Olveri. Služio je kao agent Gaspara de Espinoze koji je bio financijski pokrovitelj ekspedicije.

²⁷ Gaspar de Espinoza (1483.-1537.) bio je španjolski političar, konkvistador i istraživač rošen u Španjolskom gradu Medina de Rioseco. Glavni je pokrovitelj ekspedicije Francisca Pizzara kojoj se kasnije i pridružuje.

²⁸ Hemming, John, *The Conquest of the Incas*, Orlando: Harcourt, 30-38.

Pizzaro koristi konflikt za skupljanje informacija i pljačku te, svjestan da Atahulpo ne obraća pažnju na njegovu ekspediciju, prodire sve dublje u unutrašnjost carstva. Osniva novo naselje San Miguel na području jednog starog napuštenog grada. Pizzaro je očekivao pojačanja, ali nakon što duže vrijeme nije bilo nikakve naznake da su pojačanja na putu odlučuje nastaviti pohod kako bi izbjegao još goru situaciju. Pizzaro i njegova mala ekspedicija kreću u pohod na prema Atahulpu. U taj pohod kreće krajem 1532. kada je napokon skupio dovoljno ljudi i provizija. S obzirom na to da nije znao pisati, ne može se sa sigurnošću reći je li imao konkretan plan.²⁹

9.2. Španjolsko osvajanje i propast carstva Inka

Prema Španjolcima, Pizzaro i njegova ekspedicija ulaze u grad Cajamarca 15. studenog. Španjolci prilaze Atahulpu s kojim su razgovarali i razmijenili brojna pića. Nakon prvog dana i dalje su bili neodlučni o sljedećem potezu. Imali su niz ideja, no na kraju odluku prepuštaju Franciscu Pizzaru. On je odlučio iskoristiti arhitekturu grada te je postavio ljude na lako obranjive pozicije i odlučio oteti vladara. Drugi dan svega 80 vojnika postavlja zasjedu za vladara koji ih treba posjetiti u gradu. No, njegova je ležernost skoro upropastila plan. Predvečer, kada je vladar već odlučio napraviti kamp ispred grada, posjećuje ga dominikanac Vincente de Valverde koji ga uvjerava da uđe u grad. Nakon što je ušao u grad, Vincente de Valverde signalizirao je Španjolcima da napadnu iz zasjede. Iako su bili brojčano značajno nadjačani, Pizzaro uspijeva osobno oteti Atahulpa te Španjolci pobjeđuju sa samo jednom smrću u svojim redovima. Smatra se da je oko 7000 vojnika Inka izgubilo svoje živote u toj bitci. Španjolci su ostavili Atahulpa živog jer su smatrali da im on osigurava sigurnost. Vrlo brzo Atahulpa otkriva njihovu ljubav prema zlatu te im nudi prostoriju punu zlata u zamjenu za svoju slobodu.³⁰ Pizzaro prihvaća ponudu i oduševljen je saznanjem da podanici Atahulpa slušaju njegove naredbe i iz zarobljeništva. Naravno, Pizzaro nije u niti jednom trenutku planirao pustiti Atahulpa na slobodu, no obećaje mu da će ga vratiti na njegovo prijestolje koje mu je

²⁹ Prescott, *History of the conquest of Peru*, 381-386.

³⁰ D'Altroy, *The Incas*, 449- 459.

njegov otac ostavio. Lažnim obećanjima o restauraciji carstva Quitan, konkvistadori su osigurali odanog taoca. Vrijeme koje je trebalo Inkama da prikupe otkupninu išlo je u korist Španjolcima zbog činjenice da su pojačanja bila na putu. Atahulpa je na početku bio pozitivan, no nakon dolaska pojačanja shvaća da je Pizzarova trupa bila samo prethodnica veće invazije i da su šanse da ga oslobode vrlo male.³¹

Nakon što je skupljeno dovoljno zlata i otkupnina je plaćena, Pizzaro i dalje ne pušta Atahulpa na slobodu. Dolazak pojačanja ojačava njegovu poziciju, a situacija s Atahulpom je jedina stvar koja stoji između njega i osvajanja carstva Inka. Pizzaro i novopridošli Almagro izmišljaju sud koji će suditi Atahulpu za zločin uzurpiranja carstva od njegovog brata, korupciju, poligamiju te neopravdano ratovanje. Proglašavaju ga krivim i osuđuju na smrt na lomači. S obzirom na religijska vjerovanja, smrt na lomači je nešto najgore što se može učiniti vladaru, pa se on odlučuje preobratiti u kršćanstvo pod uvjetima da mu umjesto lomače odrube glavu. Smrt Atahulpa 1533. godine označava kraj velikog carstva Inka koje osvaja mali kontingent konkvistadora koji nikada nije prešao 200 vojnika. Carstvo je poživjelo još niz godina pod kontrolom Španjolaca do kraja 16. stoljeća, ali nikad se više nisu uspjeli oporaviti od poraza koji su im nanijeli Španjolci. Stoga se Atahulpa smatra posljednjim Sapa Inka.³²

³¹ Hemming, *The Conquest of the Incas*, 62-67.

³² Sommervill, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, 51-58.

10. Zaključak

U ovom završnom radu pobliže sam opisao tijek razvoja carstva Inka, od njegovih početaka do njegove propasti od strane Francisca Pizzara i njegove ekspedicije. Prva hipoteza je ispravna jer se civilizacija Inka razvija miješanjem Killke kulture sa ostalim kulturama na području oko Cusca. Također, prijelaz iz vojnih akcija kojima je cilj bio pljačka, na vojne akcije kojima je cilj osvajanje novih područja i stjecanje novih resursa omogućavaju razvoj Inka u glavnu vojnu silu na području Kordiljera. Drugu hipotezu se isto može potvrditi jer je carstvo Inka uistinu imalo vrlo razvijenu društvenu, ekonomsku i religijsku strukturu. Socijalna struktura je bila vrlo stroga i raspoređena u klase, te nije omogućavala laki prijelaz iz jedne klase u drugu. To daje carstvu jednu vrstu stabilnosti. Također omogućuje razvoj ekonomije koja je bitna za stabilnost carstva. Zatim način na koji je religija organizirana omogućava vladaru veću razinu kontrole nad vlastitim narodom te drugim narodima. Zadnja se hipoteza također može potvrditi iz razloga što španjolski konkvistadori dolaze u vrijeme velikih previranja unutar carstva u obliku građanskog rata. To im je omogućilo brzi prodor u srce carstva. S obzirom na veličinu njihove ekspedicije, novopostavljeni Sapa Inka ih nije shvaćao ozbiljno što na kraju dovodi do njegovog zarobljenja i kasnije njegove smrti od koje se carstvo Inka nikad više nije oporavilo što na kraju dovodi do propasti carstva Inka.

Može se zaključiti kako je carstvo Inka bilo jedno od kulturnih i ekonomskih središta Južne Amerike tijekom 15. i 16. stoljeća. Carstvom je od njegovog početka vladalo 11 careva. Zbog nedostatka pisma njegova povijest je isprepletena legendama i herojskim pričama, a tek u zadnjim desetljećima 20. stoljeća nova istraživanja otkrivaju novije i točnije informacije o carstvu. Reformacijom ratovanja, gradnjom cesta i uz upotrebu religije i legende, Inke stvaraju jedno od najvećih carstava koje je sezalo od Ekvadora do Čilea. Unatoč tome što matematika i pismo nisu bili razvijeni u carstvu, njihova administracija se mogla nositi s oko sedam milijuna stanovnika. Njihovo društvo i kultura bili su kompleksni i podijeljeni na društvene klase. Inovacijama su unaprijedili poljoprivredu kako bi ju prilagodili surovom i suhom terenu. Izgradili su neke od najpoznatijih gradova poput Cusca i Machu Picchua. Njihova ekonomija omogućila je procvat carstva, narod gotovo nikad nije bio gladan, a crkva je uz religijske zadatke

služila i kako bi pomogla kontrolirati novoosvojene teritorije. Crkva i carstvo je radilo sve što može kako bi ojačali apsolutnu vlast vladara, što je na kraju dovelo i do kraja carstva. No, unatoč svemu tome, španjolski konkvistadori na čelu s Franciscom Pizarom iskorištavaju politička previranja izazvana civilnim ratom i ruše nekada moćno carstvo Inka.

11. Literatura

1. Brundage, Bur Cartwright, *Empire of the Inca*, Norman: University of Oklahoma Press, 1963.
2. D' Altroy, Terence, *The Incas*, West Sussex: WILEY Blackwell, 2015.
3. De Gamboa, Pedro Sarmiento; Bauer, Brian S.; Smith, Vania, *The History of the Incas*, Austin: University of Texas Press, 2007.
4. De Ayala, Felipe Guaman Poma; Hamilton, Roland, *The First New Chronicle and Good Government: On the history of the world and the Incas up to 1615*, Austin: University of Texas Press, 2009.
5. Hemming, John, *The Conquest of the Incas*, Orlando: Harcourt, 1970.
6. Moseley, Michael E., *The Incas and their Ancestors: The Archeology of Peru*, London: Thames & Huston Ltd., 1992.
7. Nogue, Christian, *Stara Amerika*, Rijeka: Extrade d.o.o, 2005
8. Urton, Gary; von Hagen, Adriana, *Encyclopedia of the Incas*, London: Rowman & Littlefield, 2015.
9. Prescott, William H., *History of the conquest of Peru*, Vol. 1&2, New York: Barnes & Noble World Digital Library, 1847.
10. Somervill, Barbara, *Great Empires of the Past: Empire of the Inca*, New York: Facts On File, Inc., 2005.